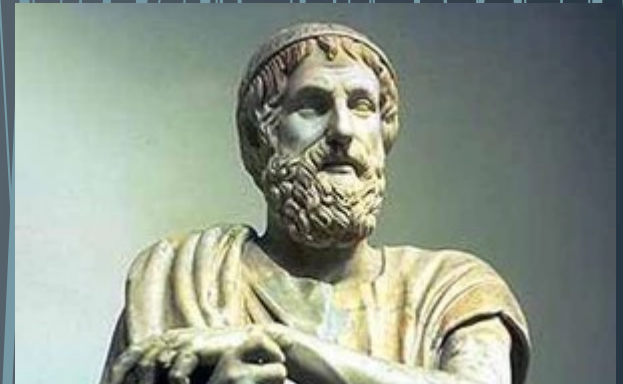

Πανεπιστήμιο Πατρών
Τμήμα Φιλολογίας
Ακαδ. Έτος: 2023-2024
Η ΉΞΑΜΗΝΟ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μαθήματα 2^ο- 4^ο:
Άρατος ο Σολεύς
Φαινόμενα και
Διοσημεΐα(ι)

ΜΑΘΗΜΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ:
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ
Διδάσκουσα: Μαρία Κοτοπούλη
Δρ. Φιλολογίας

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ (τέλη 4^{ου} αι. - μέσα 3^{ου} αι. π.Χ.)

- ❖ Τόπος καταγωγής: Σόλοι της Κιλικίας
- ❖ Σπουδές: α) στην στωική φιλοσοφική σχολή του Ζήνωνα στην Αθήνα
β) μαθητεία στον Μενεκράτη Εφέσιο, συγγραφέα του διδακτικού έπους *Έργα*
- ❖ Δράση: διαμονή στην Πέλλα, στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας, Αντίγονου Γονατά, ως μέλος λογοτεχνικού κύκλου
- ❖ Έργο: α) έκδοση Οδύσσειας (→ ελληνιστικός ποιητής - φιλόλογος)
β) μικρές ποιητικές συνθέσεις (π.χ. ύμνοι, επιγράμματα, θρήνοι, επιστολές) & συλλογή σύντομων αποσπασμάτων (*Κατά λεπτόν*)
γ) σύνθεση διδακτικών ποιημάτων για τη φαρμακολογία και την ανατομία
ε) σύνθεση διδακτικού αστρονομικού & μετεωρολογικού έπους *Φαινόμενα ἢ Διοσημεΐα(ι)* (το μόνο σωζόμενο)

Φαινόμενα ἢ Διοσημεΐα(ι): ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- ❖ Θέμα ποιήματος: Διδασκαλία σε ανώνυμο μαθητή, σχετικά με τους αστερισμούς (επιστήμη **αστρονομίας**) και τα σημάδια του καιρού (επιστήμη **μετεωρολογίας**), πώς να τα αναγνωρίζει και τι προμηνύουν.
- ❖ Σκοπός ποιήματος: Πραγμάτευση θεμάτων που αφορούν στη **φύση του σύμπαντος** και στη **θέση του ανθρώπου** εντός του.
- ❖ Γλώσσα-ύφος ποιήματος: **α) ομηρική γλώσσα** (σπάνιες ομηρικές λέξεις, περιγραφή αστρικών σωμάτων με όρους ομηρικών ηρώων, παρουσίαση σκηνών καθημερινότητας αντλημένων από ομηρικές παρομοιώσεις) & **αρχαϊκό επικό ύφος** ενταγμένα σε νέα και ασυνήθιστα συμφραζόμενα

Φαινόμενα ἢ Διοσημεῖα(ι): ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

β) καλή διάταξη κομψών δακτυλικών εξάμετρων στίχων

γ) καλά αρθρωμένος λόγος & στρωτό ύφος

δ) απουσία τεχνικής ορολογίας

ε) περίπλοκη σύνταξη, εκλεπτυσμένη έκφραση & επίσημο, δυναμικό, σχολαστικό ύφος

στ) συνύπαρξη μεγαλοπρεπούς (σοβαρή μίμηση ομηρικής γλώσσας) και ευτελούς (οικεία όντα και αντικείμενα)

ζ) συνδυασμός περίεργου - αφύσικου & αστειότητας - παιγνιώδους στοιχείου

η) παρουσίαση του νυκτερινού ουρανού με τη μορφή *έκφράσεως* → ανταγωνισμός μεταξύ καλλιτέχνη και ποιητή-τεχνουργού

Φαινόμενα ἢ Διοσημεῖα(ι): ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

❖ Δομή ποιήματος → **Αστρονομικό τμήμα:**

- στ. 1-18: Προοίμιο – Επίκληση & ύμνος στον Δία.
- στ. 19-453: Διεξοδική περιγραφή απλανών αστέρων.
- στ. 454-461: Απλή αναφορά στους πλανήτες.
- στ. 462-558: Παρουσίαση τεσσάρων κύκλων ουράνιας σφαίρας.
- στ. 559-732: Απαρίθμηση ανατολών και δύσεων άστρων.
- στ. 733-757: Σύντομες παρατηρήσεις για τον σεληνιακό μήνα & το ηλιακό έτος.

Φαινόμενα ἢ Διοσημεΐα(ι): ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- ❖ Δομή ποιήματος → **Μετεωρολογικό τμήμα:**
 - στ. 758-772: Προοίμιο (έμφαση στον ρόλο του Δία).
 - στ. 773-908: Ταξινόμηση μετεωρολογικών προγνώσεων με βάση το παρατηρούμενο αντικείμενο (π.χ. στ. 773-777: προγνώσεις με βάση τη σελήνη, τον ήλιο κ.ά.).
 - στ. 909-1141: Ταξινόμηση μετεωρολογικών προγνώσεων με βάση το προβλεπόμενο είδος καιρού.
 - στ. 1142-1154: Επίλογος (έμφαση στη χρησιμότητα όσων προαναφέρθηκαν & παρότρυνση για συνεχή αναζήτηση σημείων).

Φαινόμενα ἢ Διοσημεΐα(ι): ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

➤ Σύγκριση αστρονομικού & μετεωρολογικού τμήματος:

α) Αστρονομικό τμήμα → Παρουσίαση ενός απόμακρου, επίσημου και ενιαίου κόσμου. Μετεωρολογικό τμήμα → Σταδιακή επιστροφή στη γη και συσσωρευτική παρουσίαση ετερογενών φαινομένων σχετικών με καιρικές μεταβολές.

β) Μετεωρολογικό τμήμα → Βαθμιαία εξαφάνιση του Δία & αποσιώπησή του στο τέλος του ποιήματος (σταδιακή μετατόπιση από το μεταφυσικό στο φυσικό).

Φαινόμενα ἢ Διοσημεΐα(ι): ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

γ) Αστρονομικό τμήμα → ύφος πιο δραματικό (λόγω «υψηλής» θεματικής). Μετεωρολογικό τμήμα → ύφος πιο επίπεδο και επίμονα διδακτικό (λόγω «πεζής» θεματικής).

δ) Μετάβαση από το θεωρητικό επίπεδο του αστρονομικού τμήματος στο πρακτικό επίπεδο του μετεωρολογικού τμήματος → εισαγωγή στο αστρονομικό τμήμα του αναγνώστη στον γεμάτο σημεία κόσμο και σταδιακή εξοικείωσή του στο μετεωρολογικό τμήμα με την συστηματική παρατήρηση και καθημερινή αξιοποίηση των σημείων αυτών.

Φαινόμενα ἢ Διοσημεΐα(ι): ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- ❖ Πρότυπα-επιδράσεις ποιήματος: α) έργα Εύδοξου Κνίδιου, *Ἔνοπτρον και Φαινόμενα* (στο αστρονομικό τμήμα)
- β) έργο Ψευδο-Θεόφραστου, *Περὶ σημείων* (στο μετεωρολογικό τμήμα)
- γ) διδακτικό έπος Ησιόδου, *Ἔργα και Ἡμέραι* (λειτουργία ποίησης ως οχήματος επιστημονικού στοχασμού)
- δ) *στωική φιλοσοφία* (μόνο στο προοίμιο, στ. 1-18)

ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ ΣΤΟΝ ΑΡΑΤΟ

Λεπτὴ μὲν καθαρὴ τε περὶ τρίτον ἡμᾶρ ἐοῦσα

Εὐδιδός κ' εἶη· λεπτὴ δὲ καὶ εὖ μάλ' ἐρευθῆς

Πνευματὴ· παχίων δὲ καὶ ἀμβλείησι κεραταῖς

Τέτρατον ἐκ τριτάτοιο φώως ἀμενηνὸν ἔχουσα

Ἡὲ νότῳ ἀμβλύνετ' ἢ ὕδατος ἐγγὺς ἐόντος.

(Φαινόμενα, στ. 783-787)

Λεπτό αν είναι το φεγγάρι και καθαρό γύρω στην τρίτη ημέρα,

Καλοκαιρίας σημάδι αποτελεί· αν όμως είναι λεπτό και πολύ κόκκινο,

αποτελεί σημάδι ανέμου· και, εάν είναι πιο παχύ και έχει πιο θαμπά κέρατα

εκπέμποντας αδύναμο φως κατά τη μετάβαση από την τρίτη στην τέταρτη ημέρα,

γίνεται θαμπό είτε λόγω νοτιά είτε επειδή πλησιάζει βροχή.

(Απόδοση στη Νέα Ελληνική)

ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ ΣΤΟΝ ΑΡΑΤΟ

- ❖ **Λεπτή** → α) κρυφό σημείο το οποίο ξαφνικά αποκαλύπτεται, β) λεπτότητα, λεπτολογία στην επεξεργασία του ποιητικού λόγου.
- ❖ Καλλίμαχος για Άρατο: α) «*Ἡσιόδου τό τ' ἄεισμα καὶ ὁ τρόπος· οὐ τὸν ἀοιδὸν / ἔσχατον ἀλλ' ὀκνέω μὴ τὸ μελιχρότατον / τῶν ἐπέων ὁ Σολεύς ἀπεμάξατο.*» (Ἐπίγρ. 27 Pf.) → εκλεκτική μίμηση του Ησιόδου από τον Άρατο.
- β) «*χαίρετε, λεπταὶ / ῥήσιες, Ἀρήτου σύμβολον ἀγρυπνίης*» (Ἐπίγρ. 27.3-4 Pf.) → εγρήγορση Άρατου με στόχο την άρτια και λεπτομερή επεξεργασία της ποιητικής έκφρασης → μετατροπή της ίδιας της ποίησης στο ουσιαστικό αντικείμενο του αράτειου διδακτικού έπους.

Φαινόμενα ἢ Διοσημεΐα(ι) VS Ἔργα καὶ Ἡμέραι

❖ Σημεία σύγκλισης:

- χρηστικός χαρακτήρας (οδηγίες κατάλληλες για ναυτικούς και αγρότες)
- παρόμοια μετρική τεχνική (δακτυλικός εξάμετρος στίχος)
- σοβαρός & προτρεπτικός τόνος διδασκαλίας προς μαθητή
- διαίρεση σε δύο τμήματα (Ἔργα - Ἡμέραι, Φαινόμενα [αστρονομικό τμήμα] – Διοσημεΐα(ι) [μετεωρολογικό τμήμα])
- μετακίνηση από «υψηλά» σε «πεζά» θέματα → διαφορά υφολογικών επιπέδων
- κεντρικός ρόλος Δία με εστίαση στο ζήτημα των σχέσεών του με τους ανθρώπους → έμφαση στον ανθρώπινο παράγοντα

Φαινόμενα ἢ Διοσημεῖα(ι) VS Ἔργα καὶ Ἡμέραι

❖ Σημεία απόκλισης:

- μοντέρνα γραφή Ἄρατου
- χρήση ομηρικού λεξιλογίου από τον Ἄρατο
- κοινό Ἄρατου: λόγιοι και διανοούμενοι
- απουσία αντιστοιχιῶν ανάμεσα στα δύο ποιήματα με εξαίρεση:

α) Το προοίμιο με επίκληση & ύμνο στον Δία των *Φαινομένων* (στ. 1-18) , που παραπέμπει στο προοίμιο των *Ἔργων καὶ Ἡμερῶν* (στ. 1-10).

β) Τον μύθο της Δίκης των *Φαινομένων* (στ. 96-136), που παραπέμπει στην αφήγηση του Ησιόδου για τα γένη των ανθρώπων και στην περιγραφή της «παρθένου Δίκης» ως φύλακα της δικαιοσύνης (στ. 109-201 & 220-262).

- ❖ Συμπερασματικά: Το ομηρικό διακείμενο και ο ησιόδειος «τρόπος» συνδυάζονται από τον Ἄρατο σε μια απόπειρα ποιητικής ανανέωσης του είδους του διδακτικού έπους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Clauss, J. J. & Cuypers, M. (επιμ.) 2022**, *Ελληνιστική γραμματεία*, μετ. Φ. Φιλίππου, Ε. Σιστάκου, Αντ. Ρεγκάκος, Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- **Fantuzzi, M. & Hunter, R. 2002**, *Ο Ελικώνας και το Μουσείο. Η ελληνιστική ποίηση από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου έως την εποχή του Αυγούστου*, μετ. Δ. Κουκουζίκα & Μ. Νούσια, Αθήνα: Πατάκης
- **Hopkinson, N. 2005**, *Ανθολογία ελληνιστικής ποίησης*, μετ. Α. Τάτση, Αθήνα: Μεταίχμιο
- **Hutchinson, G. O. 2007**, *Ελληνιστική ποίηση*, μετ. Λ. Χατζηκώστα, Αθήνα: Καρδαμίτσα
- **Μανακίδου, Φ. Π. & Σπανουδάκης, Κ. (επιμ.) 2008**, *Αλεξανδρινή Μούσα. Συνέχεια και νεωτερισμός στην ελληνιστική ποίηση*, Αθήνα: Gutenberg